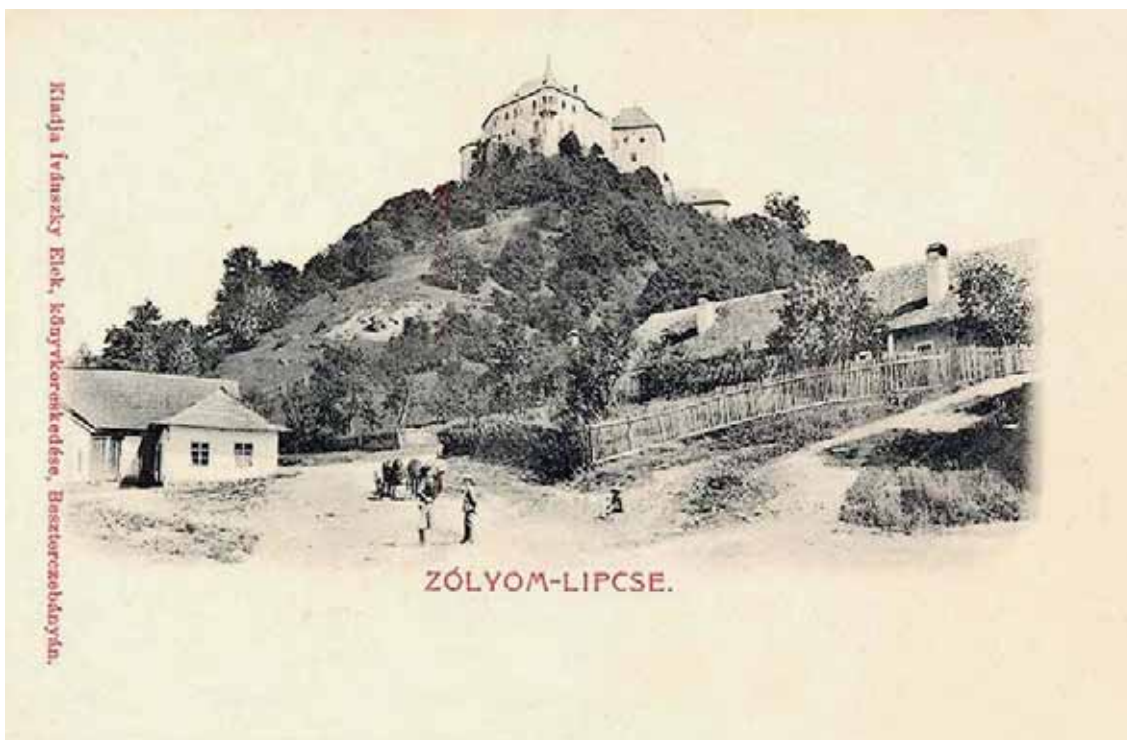

Stručná história obce Brusno

Obec Brusno leží v severnej časti Banskobystrického kraja 20 km severovýchodne od krajského mesta v okrese Banská Bystrica. Územie obce Brusno s rozlohou 4351 ha pozostáva z dvoch samostatných katastrálnych území – Sv. Ondreja a Brusna, ktoré sa zlúčili do jednej obce v roku 1960. V rokoch 1960 – 1974 sa obec nazývala Hronov. V súčasnosti obec spravuje tri miestne časti: Ondrej nad Hronom, Brusno a Brusno kúpele. Samotné sídlo leží v Horehronskom podolí na oboch brehoch rieky Hron, ktorá ho rozdeľuje na pôvodné materské obce. Severná - Ondrejská časť územia obce leží v Nízkych Tatrách a južná časť – brusnianska leží vo Veporských vrchoch.

Do písanej histórie vstupujú obe obce súčasne v roku 1424 v súpisie domén lupčianskeho hradného panstva. V tomto roku ich konšcriptor zaznamená pod jedným spoločným názvom „*villa utraque Zenthandras*“, teda ako obe obce svätoondrejské.

Lupčiansky hrad na dobovej pohľadnici okolo roku 1900

V Ondreji stála pôvodná budova kostola na mieste dnešného už v 15. storočí. Súčasná budova kostola vybudovaná v 18. storočí bola niekoľkokrát prestavaná. V roku 1835 bola k nej z južnej strany prístavaná veža. Druhý „kostolík“ – kaplnka sv. Anny, sa začal stavať nad kúpeľným areálom v roku 1910.

V roku 1860 sa stal Sv. Ondrej sídlom slúžnovského okresu v rámci Zvolenskej župy. Bolo to len dočasné riešenie, lebo už v roku 1878 sa tento úrad presťahoval do Brezna. Úrad slúžnovského okresu sídlil v dvojpodlažnom barokovom objekte pochádzajúcom z druhej polovice 18. storočia (tzv. slúžnovský dom, notariát), ktorý bol postavený priamo pod kostolom. Po odchode okresného úradu sídlil v budove notariát. Do notárskeho obvodu Sv. Ondrej patrilo tiež Brusno a obec Medzibrod. Od roku 1892 sa notársky úrad o budovu delil so žandárskou stanicou, ktorá tu mala svoje sídlo až do roku 1941, keď sa odsťahovala do susedného Medzibrodu. Medzi historicky významné budovy patrí aj hotel Boston v časti Brusno postavený v roku 1928, ktorý je v súčasnosti mimo prevádzky.

Život obyvateľov sa postupne menil v súvislosti s výstavbou kúpeľného areálu. Minerálne pramene v doline Brusnianky sú prvkár písomne doložené v roku 1799. Prvý kúpeľný dom bol postavený v roku 1837 a prvá kúpeľná sezóna sa v kúpeľoch začala v nasledujúcom roku. Súčasný vzhľad nadobudli pavilóny „starých“ kúpeľov rozsiahlou prestavbou v 80. rokoch 19. storočia. Nový pavilón Poľana bol po desiatich rokoch výstavby otvorený v roku 1885. V kúpeľoch sa liečivými minerálnymi prameňmi liečia závažné choroby v spojitosti s problémami obličiek, pečene, žalúdočné a črevné poruchy. V poslednom období sa tu liečia aj srdcovo-cievne a pohybové problémy.

Obyvatelia Brusna a Sv. Ondreja sa venovali drevorubaštvu, povozníctvu, pracovali v baníctve a doplnkovou formou obživy bolo roľníctvo a chov oviec. S postupným úpadkom a zánikom predovšetkým baníctva sa dôležitou formou obživy stal pomocový obchod – čipkárstvo a od druhej polovice 19. storočia začali obyvatelia pracovať v železiarskych podnikoch na Horehroní.

Baníctvo sa rozvíjalo v súvislosti s ložiskami medi a železnej rudy od 15. storočia v doline Pekla, ktoré je jednou zo zdrojník Brusnianky. Ložiská týchto kovov priniesli prosperitu predovšetkým pre susednú Ľubetovú, v katastri ktorej ležali a prispeli k jej rozkvetu ako slobodného kráľovského mesta. Baníctvo v doline Brusnianky zaniklo začiatkom 19. storočia. Významnou baníckou osadou bol Bukovec (v súčasnosti Pohronský Bukovec) súčasť Ondreja až do polovice 20. storočia. Posledným znakom baníckej minulosti obcí boli typické banícke dvojdomy na Železničnej ulici asanované v prvej polovici 70. rokov 20. storočia.

Od 18. storočia sa rozvíjal podomový obchod ako spôsob obživy obyvateľstva typický pre obidve obce. Podomoví obchodníci sa nazývali čipkári, podľa tovaru, ktorý predávali. Spočiatku to boli paličkovane čipy, neskôr pribúdli drevené výrobky, riady, látky, stuhy a drobné výrobky zo železa. Aj keď sa to sortimentu obchodníkov čipy postupne vytratili, zachovali si svoje pomenovanie. Najväčší rozvoj dosiahol podomový obchod v 19. storočí, kedy sa trh čipkárkou rozprestieral na území celej vtedajšej monarchie od Halície cez Bukovinu, Sedmohradsko až po Balkán. Rozpadom Rakúsko – Uhorska sa zmenšil aj ich predajný trh a čipkárstvo upadalo. Úplne zaniklo až po skončení druhej svetovej vojny. Tradície, kultúra, jazyk a typické jedlá čipkárov znovu ožívajú prostredníctvom každoročnej slávnosti „Čipkárske“, ktorá je turistickým lákadlom regionálneho významu.

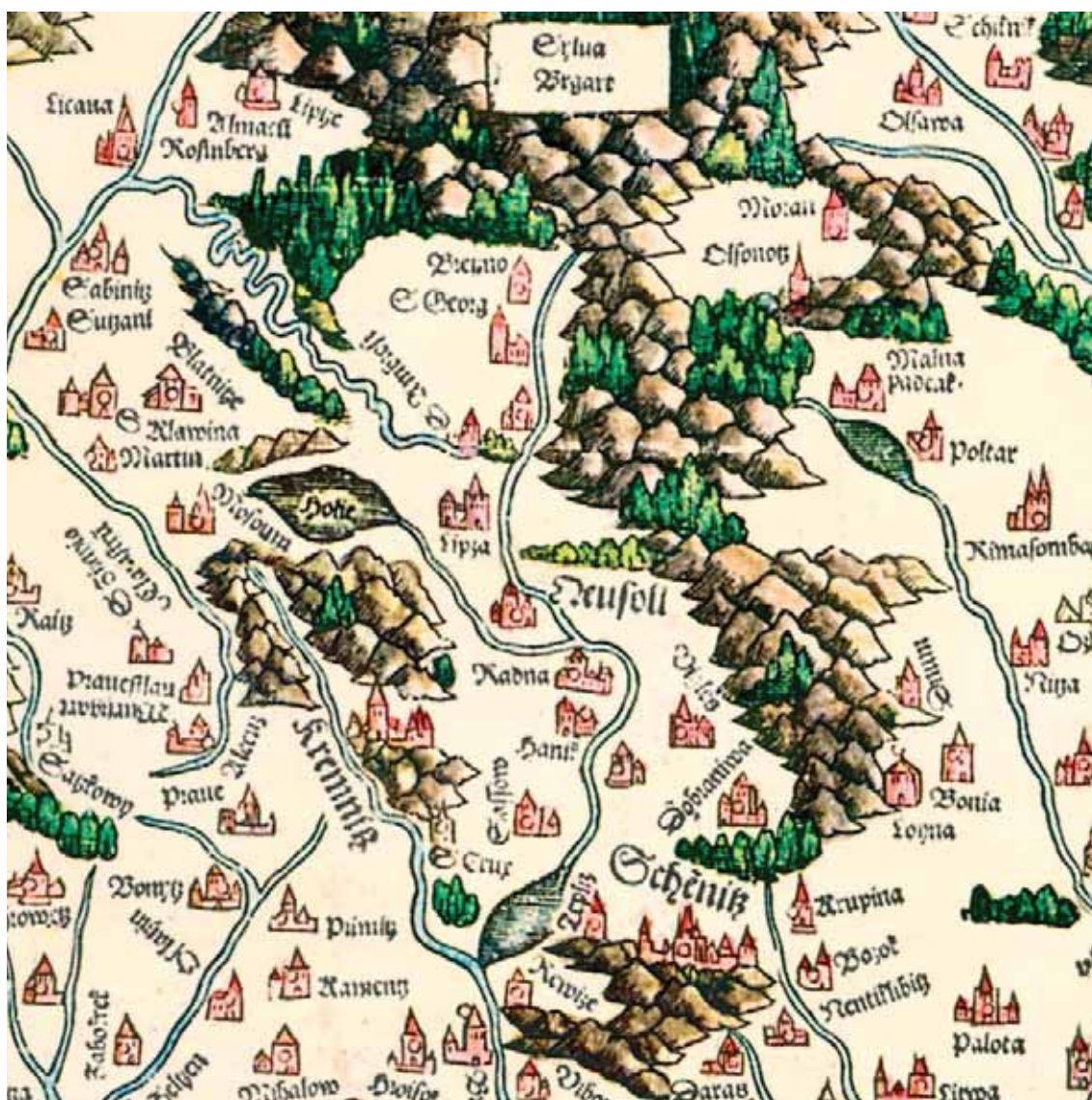
Obec Brusno a kúpele na starých mapách a plánoch

Najstaršie kartografické zobrazenia obce Brusno

Okolie Brusna na Lazarovej mape Uhorska z roku 1528

Najstaršia zachovaná mapa Uhorska je mapa, ktorú v roku 1513 vyhotovil Lazarus a ktorá následne vyšla tlačou v roku 1528. Z pohľadu Brusna je zaujímavá preto, že zakresľuje Svätý Ondrej už necelých 100 rokov od prvej zachovanej písomnej zmienky (1424) o obci.

Sídla v mape sú zakreslené ikonografickou mapovou značkou, ktorá sa snaží zobrazit podobu najvýznamnejšej budovy v sídle. V doline Hrona v okolí Brusna v geografickom priestore medzi Breznom (*Bretzno*) a Banskou Bystricou (*Neusoll*) sú zobrazené štyri sídla, z ktorých sú tri pomenované. Jedným z nich je aj v súčasnosti miestna časť Brusna – Ondrej nad Hronom. Mapa pomenúva sídlo ako *S Ambrosi*, čo môžeme stotožniť so Svätým Ondrejom. V tomto geografickom priestore sa v stredoveku zrejme nenachádzal žiadny kostol zasvätený sv. Ambrózi. Autor mapy si teda v tomto prípade zamenil dve podobne znejúce patroniá sv. Ondreja a sv. Ambróza. Značka v mape pomerne presne zaznamenáva polohu Ondrejského kostola, na vyvýšenine pri ústí Sopotnice do Hrona.

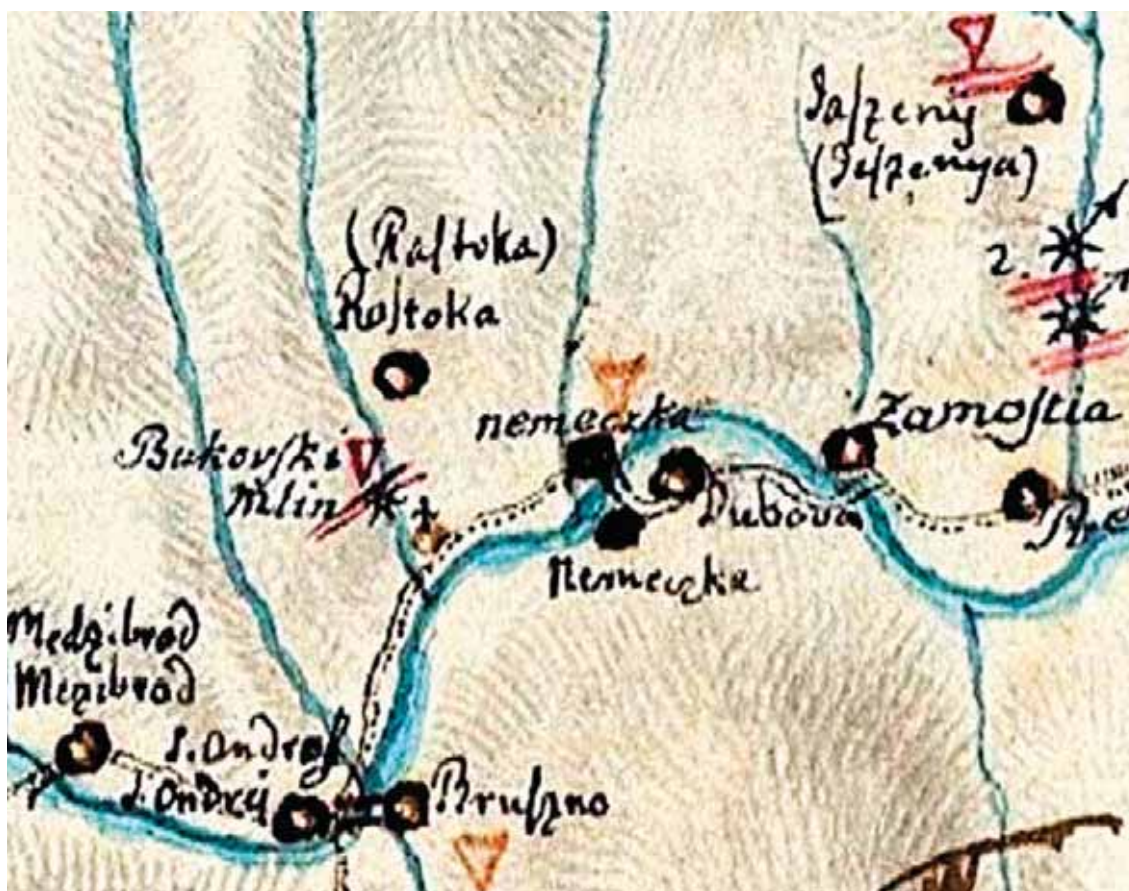
Mapa ďalej pomenúva Slovenskú Ľupču ako *Lipza*. Ďalšie sídla môžeme identifikovať na základe patronií kostolov, ktoré sa v nich nachádzali - *S Georg*, totožný s obcou Lopej, kde utvorenie názvu podmienil lopejský kostol sv. Juraja. Nepomenované sídlo môžeme stotožniť s Dubovou, hoci značka kostola s vežou je zakreslená rovnako ako všetky ostatné sídla na pravom brehu (hoci kostol leží na ľavej strane) Hrona. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o omyl, ktorý vznikol pri tvorbe mapy. Stotožnenie značky zobrazeného kostola s Dubovou nepriamo potvrdzuje existencia fary a teda aj kostola sv. Mikuláša v obci už v tomto období.

Celkove je obsah mapy značne generalizovaný s množstvom chýb. Reliéf zobrazený kopčekovou metódou znázorňuje schematicky dolinu rieky Hron. Medzi terénymi názvami nachádzame označenie lesa severne od Nemeckej v podobe *Sylua Brgart*. Zápis možno čítať v opravenom znení „Tiergart“ (vo význame „Zvernica“). Rieka Hron je podobne pomenovaná v nemeckom prepise *Gran flu* (mimo výrezu mapy).

Brusno na Lipského mape Zvolenskej stolice z roku 1799

Z roku 1799 pochádza ďalšia, doteraz málo známa rukopisná mapa Zvolenskej stolice, ktorú môžeme považovať za najvýznamnejšiu v histórii mapových zobrazení Brusna. Svojou výpovednou hodnotou (nie umeleckým a odborným mapovým zobrazením) predstihuje aj Lazarovu mapu z roku 1513. Jej jedinečnosť spočíva v tom, že prvýkrát zobrazuje minerálny prameň v doline Brusnianky. **Tento mapový doklad posúva písomne doložené správy o minerálnom prameni v doline Brusnianky o 19 rokov dopredu, t. j. už do 18. storočia.** Doposiaľ známy virohodný písomný doklad o prameni bol z roku 1818, ktorý je zapísaný vo farskej kronike Medzibrodu (*Historia domus*). V mape prameň nie je pomenovaný, ale je označený značkou trojuholníka, ktorú Lipský a jeho spolupracovníci použili vo všetkých rukopisných mapách daného typu zobrazujúcich stolice Uhorska.

Dátum prvej písomnej zmienky o prameni z roku 1812, oficiálne používaný na etiketách minerálnej vody Brusnianka, virohodne písomne nepoukazuje na prítomnosť prameňa v doline Brusnianky. Tento rok je len oficiálnym dátumom začiatku súpisu minerálnych prameňov v Uhorsku, ktorý centrálna vláda nariadila žúpám. Kompletný súpis bol publikovaný až v roku 1829 a zaznamenáva aj prameň v doline Brusnianky. V ktorom roku bol však do súpisu zaradený nie je historicky známe.

Rukopisný náčrt mapy je súčasťou súboru mapových podkladov vyhotovených počas príprav celouhorského mapového diela zememerača Jána Lipského. Názorné mapy stolíc zobrazovali okrem sídiel aj rieky, potoky, minerálne pramene, verejné, poštovné a obchodné cesty a iné dôležité objekty. J. Lipský vyhotovil tieto mapy zväčša podľa starších mapových podkladov. Následne ich poslal zástupcom stolíc, pričom žiadal o ich opravu a doplnenie. Tieto materiály po navrátení J. Lipskému poslúžili ako podklady pre jeho miestopisný slovník.

Mapa na nepomenovanom potoku Bukovec zakresľuje mlyn nazvaný *Bukovský Mlyn*. Samotná drevorubačská osada Bukovec nie je zakreslená napriek tomu, že už existovala. Pozoruhodné zobrazenie poskytuje mapa v priestore na sútoku Bukovca s Hronom, kde pri hradskej ceste zobrazuje kaplnku.

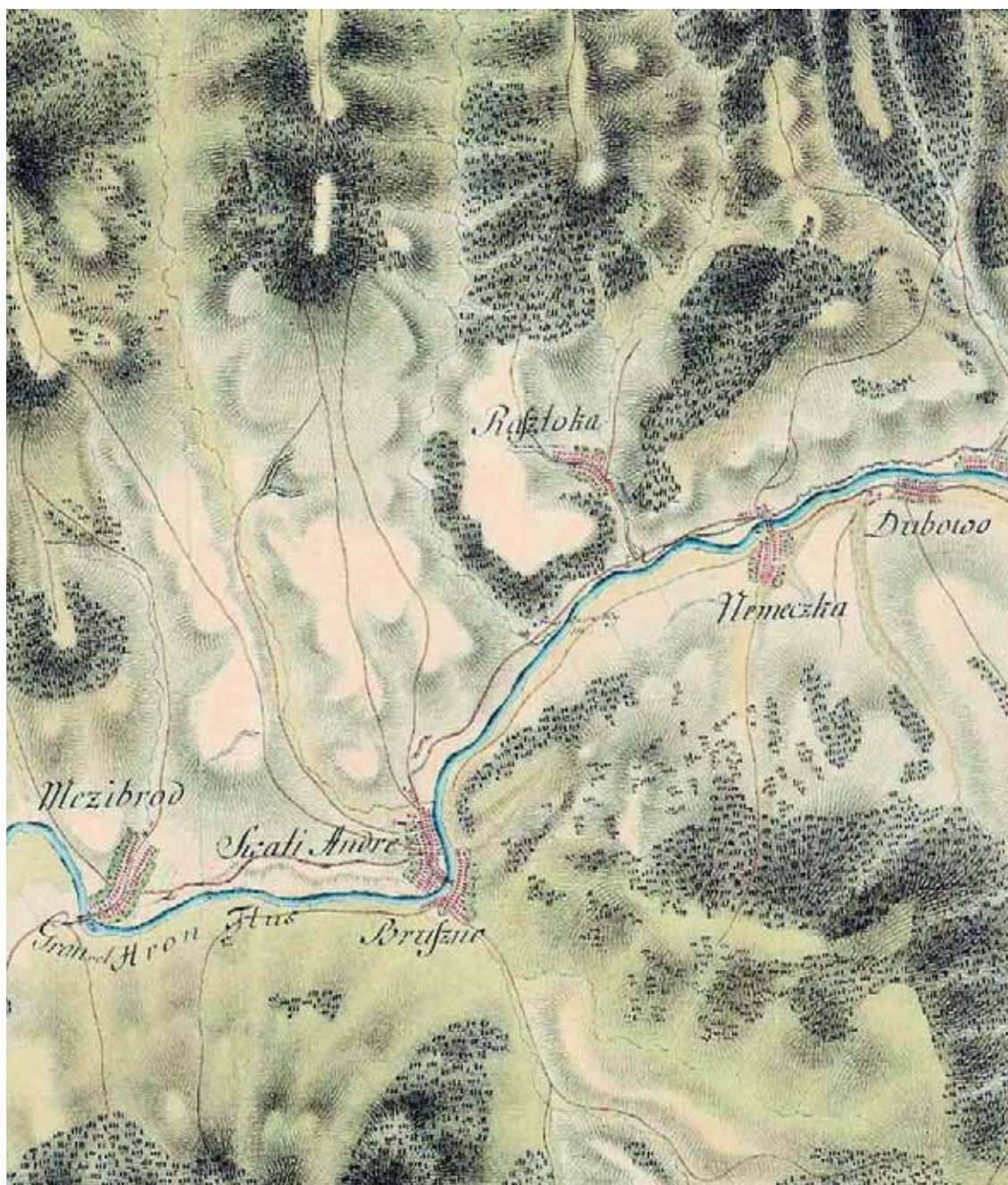
Vojenské mapovania

Mapa I. vojenského mapovania z roku 1783 *Collone* (stĺpec) 15, *Sectio* (sekcia) 8

Dôležitým zdrojom pre výskum krajiny sú **mapy z historických vojenských mapovaní**. Sú to mapy topografického charakteru zobrazujúce základné fyzicko-geografické a socio-ekonomické objekty a javy pôvodnej krajiny často ešte pred rozsiahlymi antropogénnymi zásahmi. Majú veľký historicko-geografický význam, pretože obsahujú informácie o krajine ešte pred výstavbou cestnej siete, železníc, úpravou vodných tokov, výstavbou vodných diel a podobne.

V rokoch 1763 – 1787 prebehlo v Rakúsko - Uhorsku **prvé vojenské mapovanie**, podľa panovníka Jozefa II. (1780 – 1790) nazvané jozefským. Mapové diela v mierke 1 : 28 800 neboli ešte tvorené na geodetických základoch, preto obsahujú niektoré nepresnosti, avšak sú využiteľné aj z hľadiska kartografického georeferencovania a obsahujú dôležité historické informácie. Mapy zaznamenávali dôležité vojenské objekty (tak isto ako nasledujúce mapovania) napr. komunikácie, mosty, toky, močiare, reliéfne bariéry, studne, dôležité budovy a podobne.

Mapovanie územia Brusna prebehlo v roku 1783. Mapovanie vykonal pobočník Dyke z pluku Deutschmeister. Dopĺňujúce mapovanie bolo realizované ešte v tom istom roku a vykonal ho podporučík Benda z thurnského pluku. Skúmané územie leží na mapovom liste s kladovým číslom *Collone* (stĺpec) 15, *Sectio* (sekcia) 8. V danom čase samostatné obce sú v mape pomenované Brusno – *Brusno*, Sv. Ondrej – *Szvatl Andre*. Pohronský Bukovec napriek tomu, že už existoval nie je zakreslený.

Omnoho širšiu využitelnosť z hľadiska hodnotenia krajiny majú mapové diela **druhého vojenského mapovania**. Tieto mapy v mierke 1:28 800 už boli spracované na geodetických základoch, ktoré spočívali vo vybudovaní základných sietí trojuholníkov, v určení súradnicových systémov. Z týchto máp bolo už možné zostavovať a vytvárať celú škálu odvodených máp a aj v súčasnosti je ich kartografické georeferencovanie presnejšie a z aspektu komparácie použiteľné aj pre moderné grafické systémy. Druhé vojenské mapovanie (tzv. Františkove mapovanie) bolo realizované v rokoch 1806 – 1869.

Polohopisný obsah je znázornený 11 farbami v značkovom kľúči, ktorý obsahuje 231 mapových znakov. Azda najväčší pokrok v týchto mapách zaznamenalo zobrazenie terénneho reliéfu pomocou tzv. Lehmannových šráf, ktoré poskytovalo informácie o smere najväčšieho spádu a o jeho veľkosti. Nadmorské výšky v siahovej miere boli uvádzané len pri trigonometrických bodoch.

Územie obce Brusno bolo mapované v roku 1845 a je zobrazené na mapovom liste Sect. 38, Coll. XXXIII. Obec Sv. Ondrej je pomenovaná – *St. Andrá, Andras, Ondrej*, ďalej Brusno – *Brusno, Brusno* a Pohronský Bukovec ako *Bukowec*. Mapa zaznamenáva pri vyústení doliny potoka Bukovec aj mlyn pomenovaný ako *Bukovec m.* Vo Sv. Ondreji mapa uvádza aj prítomnosť fary.

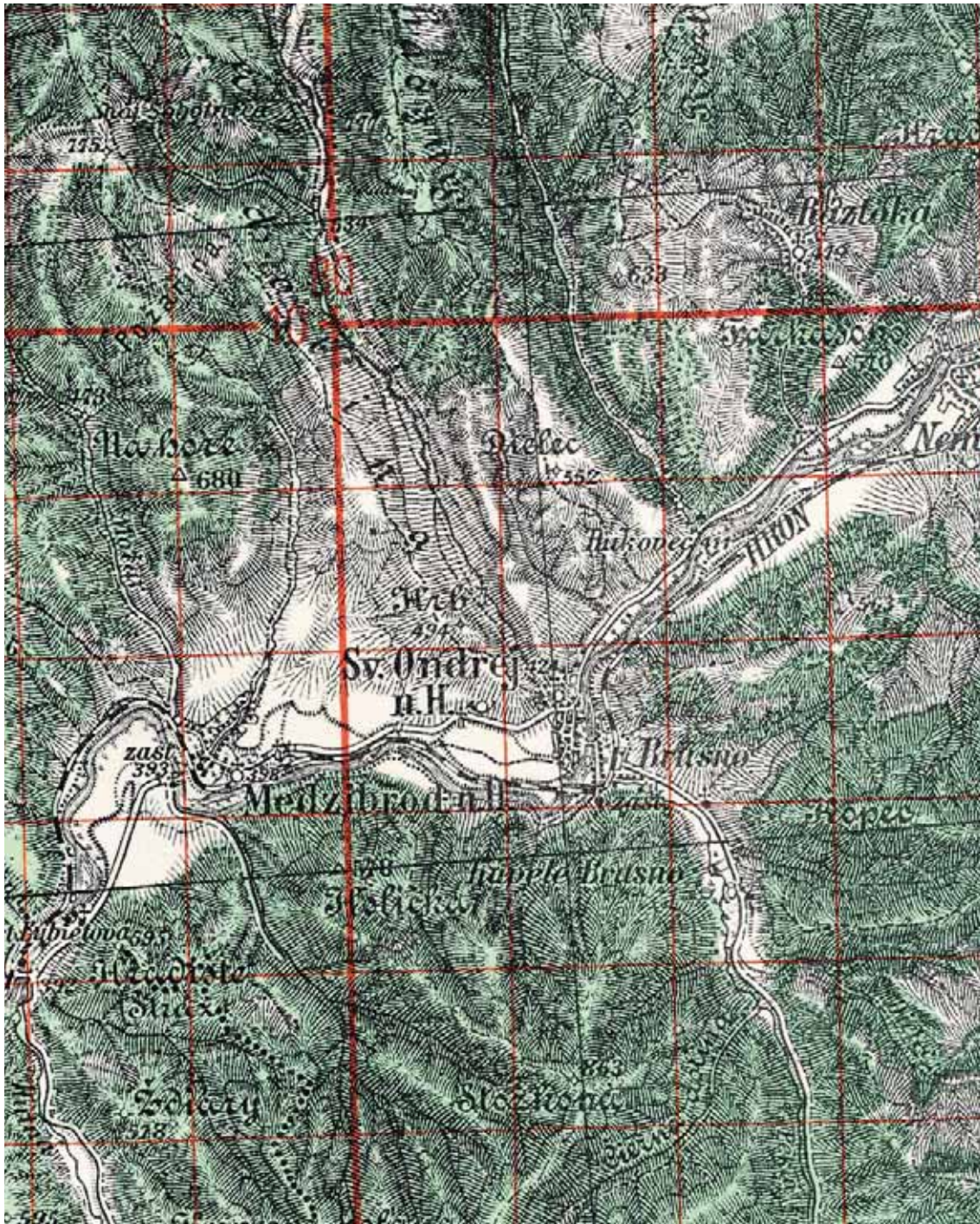

Mapa II. vojenského mapovania z roku 1845 (*Section 38, Colonne 33*). Súpis na jej ľavom okraji uvádza údaje o obciach dôležité pre vojsko. Podľa tohto opisu mal Sv. Ondrej 73 domov, 30 maštali (hospodárskych budov) a bolo v ňom možné ubytovať 30 mužov a ustaľijn 20 koní. Opis priraduje k obci aj *mlyn Bukovec*, kde stál 1 dom, 1 maštal a mohli byť 2 muži a ustaľenine mohli byť 2 kone. Je zaujímavé, že v zozname je Bukovec uvedený ako samostatná osada so 6 domami. V Brusne opis uvádzal 44 domov, 30 maštali, možnosť ubytovať 40 mužov a ustaľijn 25 koní.

Geografický priestor Brusna na topografickej mape III. vojenského mapovania z roku 1876 reambulovanej a kolorovanej v 20. rokoch 20. storočia

Nové, v poradí **tretie vojenské mapovanie**, sa uskutočnilo v rokoch 1870 – 1887. Mapy boli vydané v metrickej mierke 1:25 000 s presným polohopisným základom. Výchopisný základ tvorili nadmorské výšky trigonometrických bodov odvodené od jadranského nulového horizontu v Terste. Originály topografických sekcií 1:25 000 mali vyhotovované v 11 farbách v značkovom kľúči s 232 mapovými znakmi. Terénny reliéf bol znázorňovaný tzv. kombinovanou metódou t.j. Lehmannovými šrafmi a aj vrstevnicami s päťdesiatmetrovou a stometrovou ekvidenciou. Podklady tohto mapovania sa využívali pre tvorbu máp ešte v prevej polovici 20. storočia.

Územie Brusna bolo v rámci III. vojenského mapovania spracované v teréne v roku 1876. Mapový list bol vydaný pod číslom sekcie 4463/3. Pre účely výstavy sme použili reambulovaný mapový list z roku 1936. Obce sú už vymedzené v presných katastrálnych hraniciach a pomenované *Sv. Andrej, Sz. Andras, Brusno a Bukovec*. V mape dominuje trasa železničnej trate, ktorá bola do nej zakreslená až druhotne v rámci reambulácie.

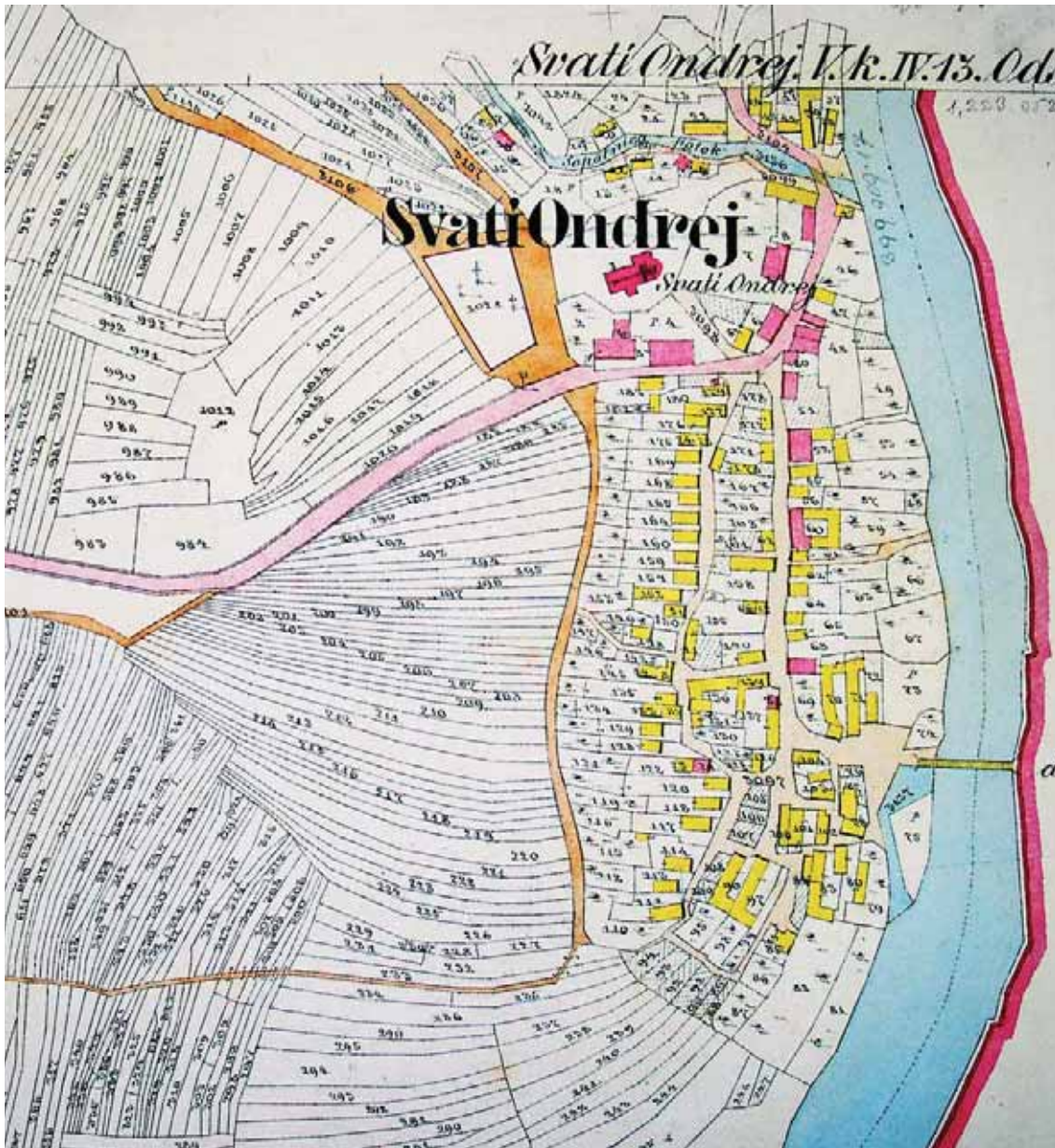

Staré katastrálne a komasačné mapy

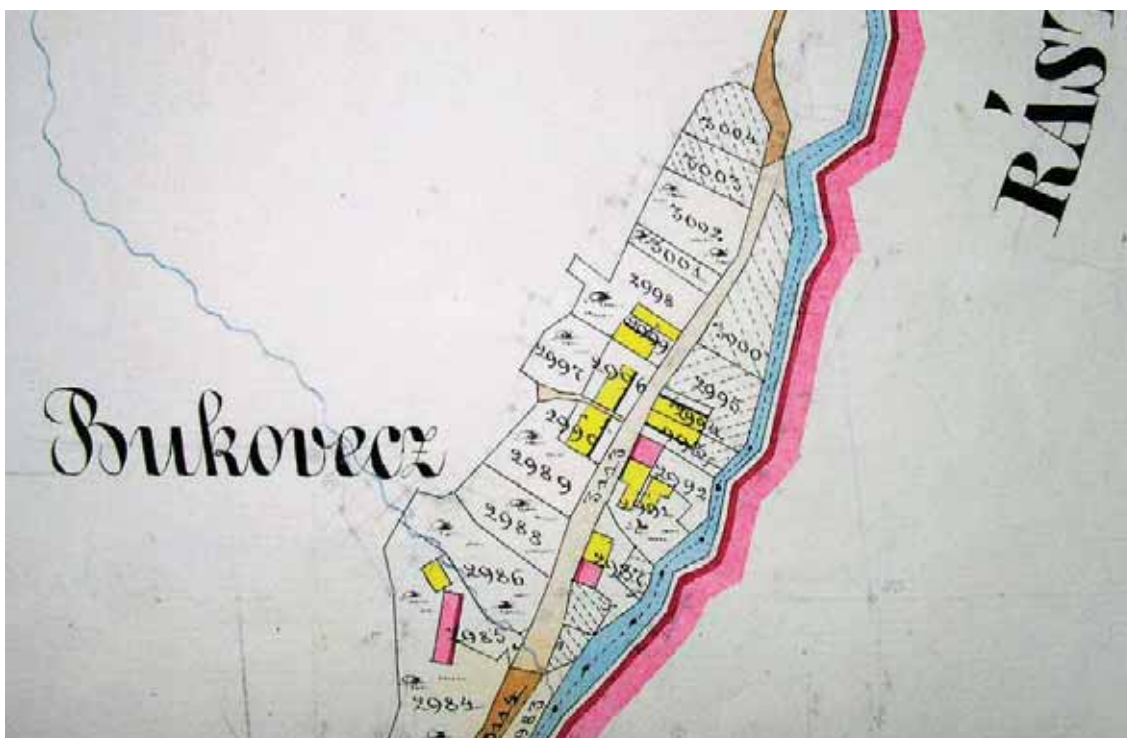
Potom čo bol v roku 1849 vydaný patent o stabilnom katastráli začína sa systematické mapovanie po obciach v jednotlivých stoliaciach. Výsledkom podrobných mapovaní boli **komasačné a katastrálne mapy** jednotlivých obcí v mierkach 1:1 000 až 1:5 000, predovšetkým z druhej polovice 19. storočia.

Katastrálne mapy sú podrobné celkomerčové mapy zobrazujúce pozemky, budovy, cesty a vodné toky, pričom každému zobrazenému objektu je priradené parcelné číslo. V spríevodnom opérate (parcelnom protokole) je podľa jednotlivých častí uvedený pri každom parcelnom čísle vlastník, druh pozemku a jeho výmera. Môžu tu byť uvedené aj ďalšie doplnkové údaje. Napriek podrobnému obsahu katastrálnych máp majú jeden podstatný nedostatok. Z hľadiska historicko-geografických výskumov krajiny nie je v nich zobrazený reliéf krajiny a jemu prislúchajúci výskyp. Napriek tomuto nedostatku patria medzi základné podklady z druhej polovice 19. storočia využívané pri výskume krajiny, pretože veľmi presne zobrazujú historické krajinné štruktúry.

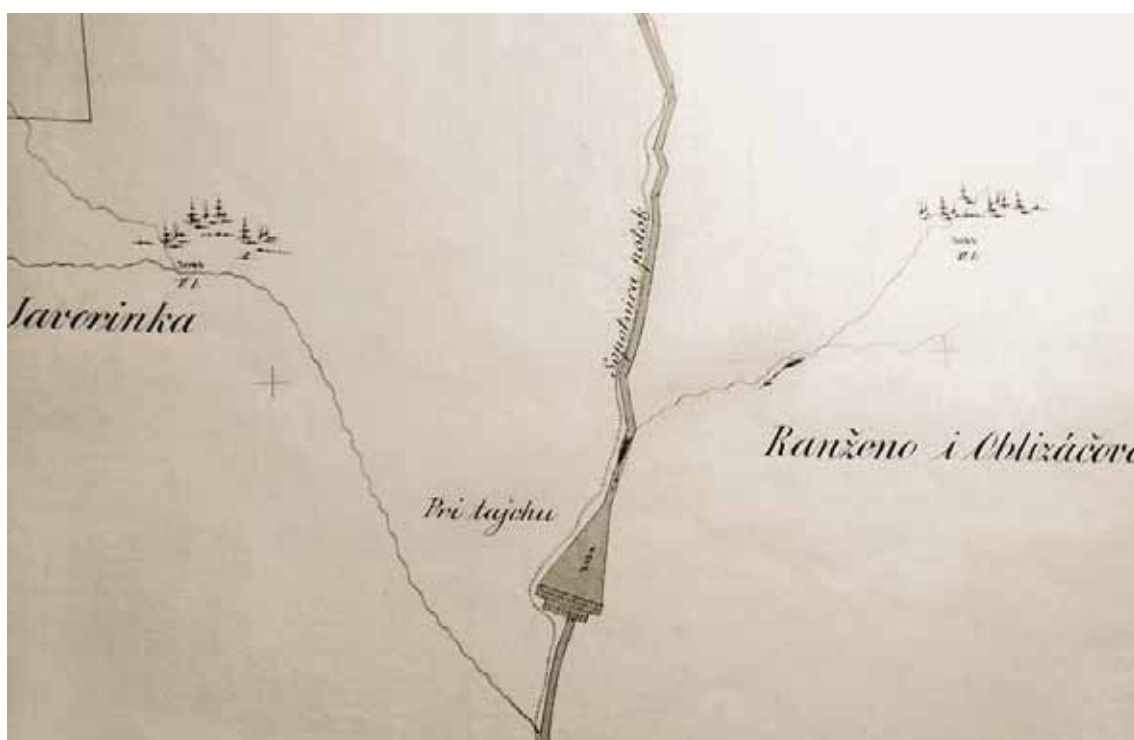
Komasáčna mapa Sv. Ondreja zachovala z roku 1866, je na nej zobrazená aj jej vtedajšia osada Bukovec a tiež drevený tajch v Sopotnickej doline slúžiaci na ríznovanie dreva. Komasáčna mapa Brusna je z roku 1877 a detailne zobrazuje nielen obec Brusno, ale aj areál kúpeľov.

Svätý Ondrej na komasačnej mape z roku 1866. Žltou farbou zakreslené stavby sú vybudované z dreva a červená farba poukazuje na stavby postavené z kameňa. V severnej časti mapy výrazne dominuje kostol sv. Ondreja a budova notariátu. V juhovýchodnej časti obce je detailne zakreslené dnes už neexistujúce rameno Hrona, na mieste ktorého stojí budova „Jánošík“. Pri ramene je zobrazený drevený most cez Hron.

Bukovec na komasačnej mape Svätého Ondreja z roku 1866

Tajch v Sopotnickej doline s drevenou hrádzou na komasačnej mape Sv. Ondreja z roku 1866

Komasačná mapa Brusna z roku 1877. V obci sú zakreslené len dve kamenné stavby. Na juhovýchodnom okraji obce je lokalizovaná budova mlyna aj s náhonom z potoka Brusnianska. Na brehu Hrona stojí kamenná budova Hostinca. Zaujímavosťou je šesť baníckych drevených dvojdomov stojacich na nábreží Hrona v hlavnej historickej časti „Dedina“, dnes Železničná ulica.

Kúpele Brusno na najstarších mapách a plánoch

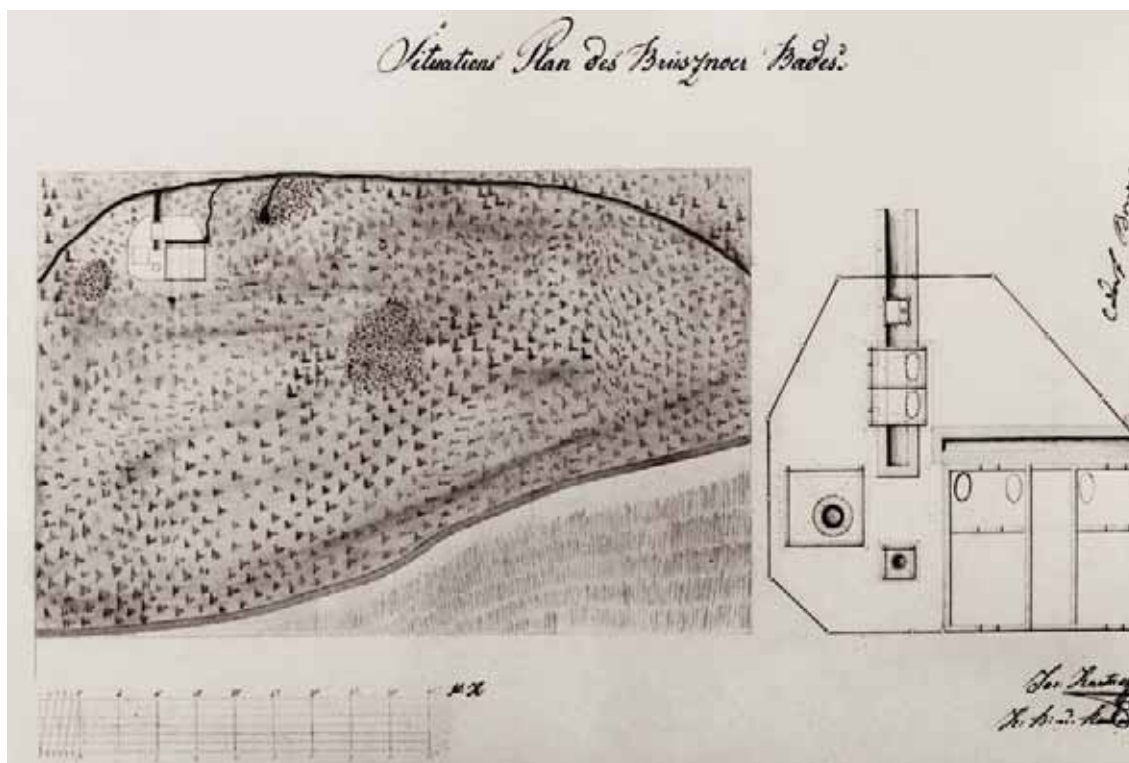
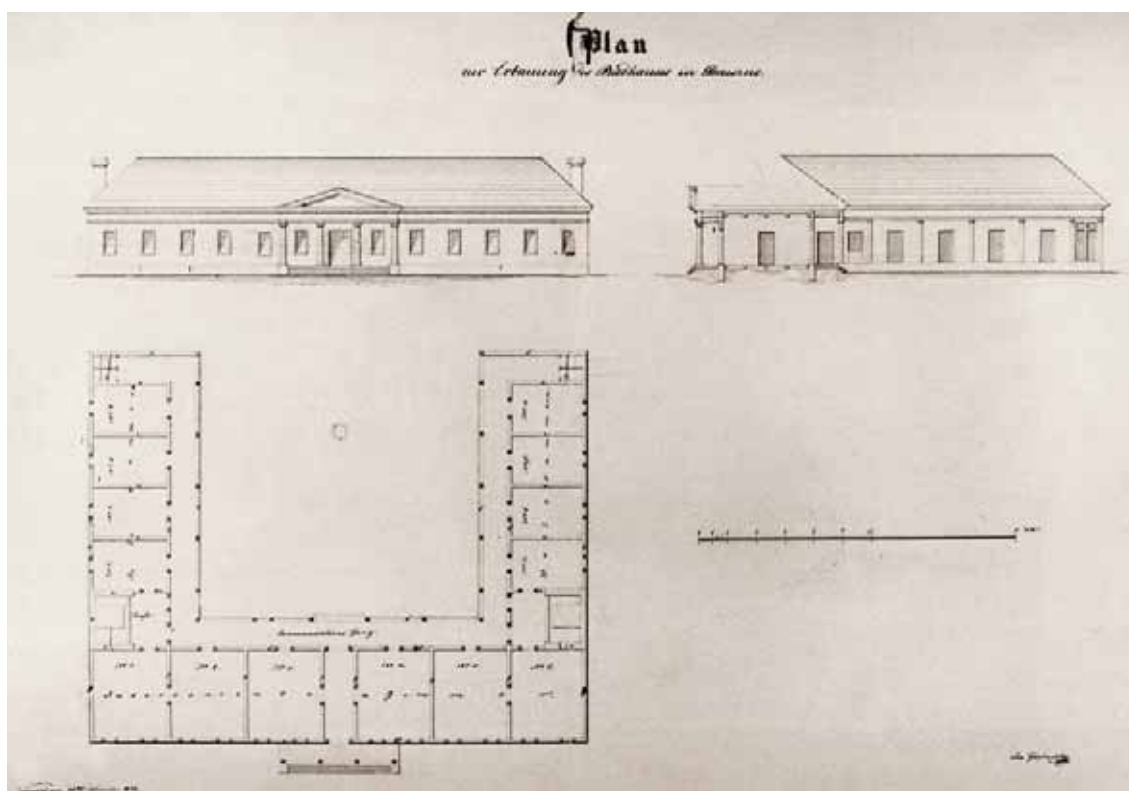
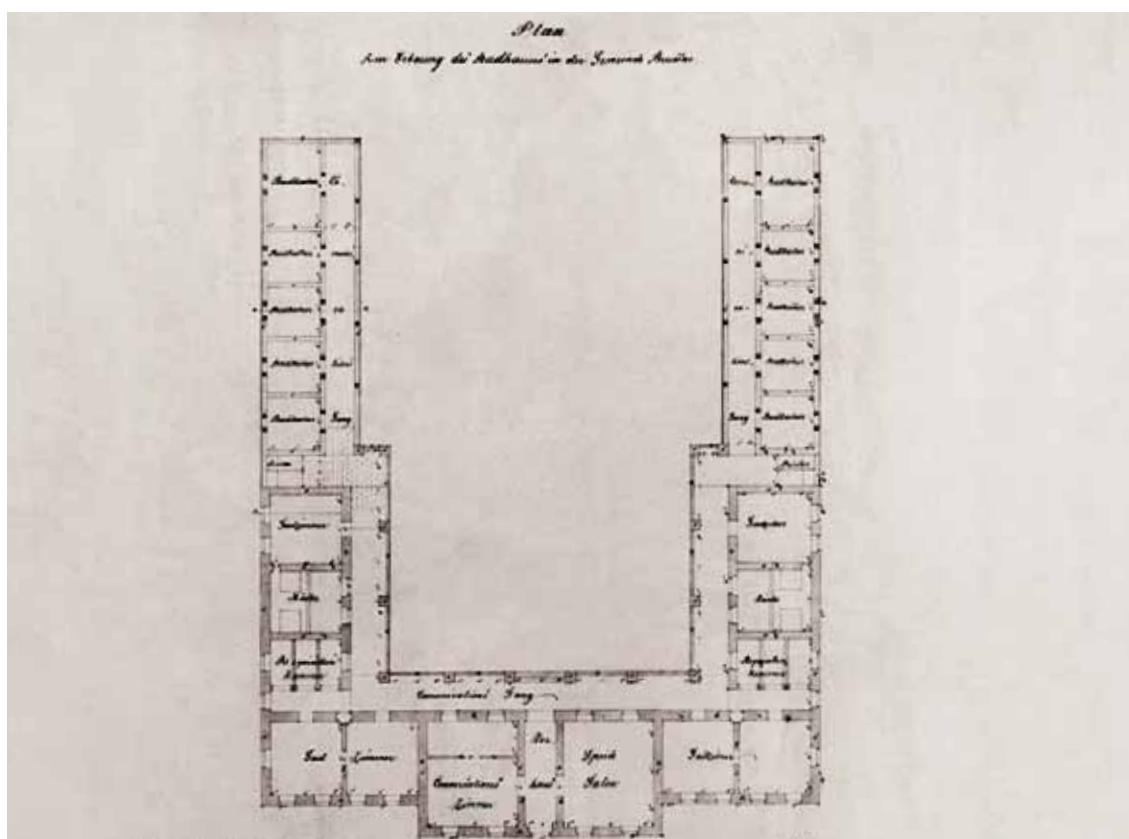

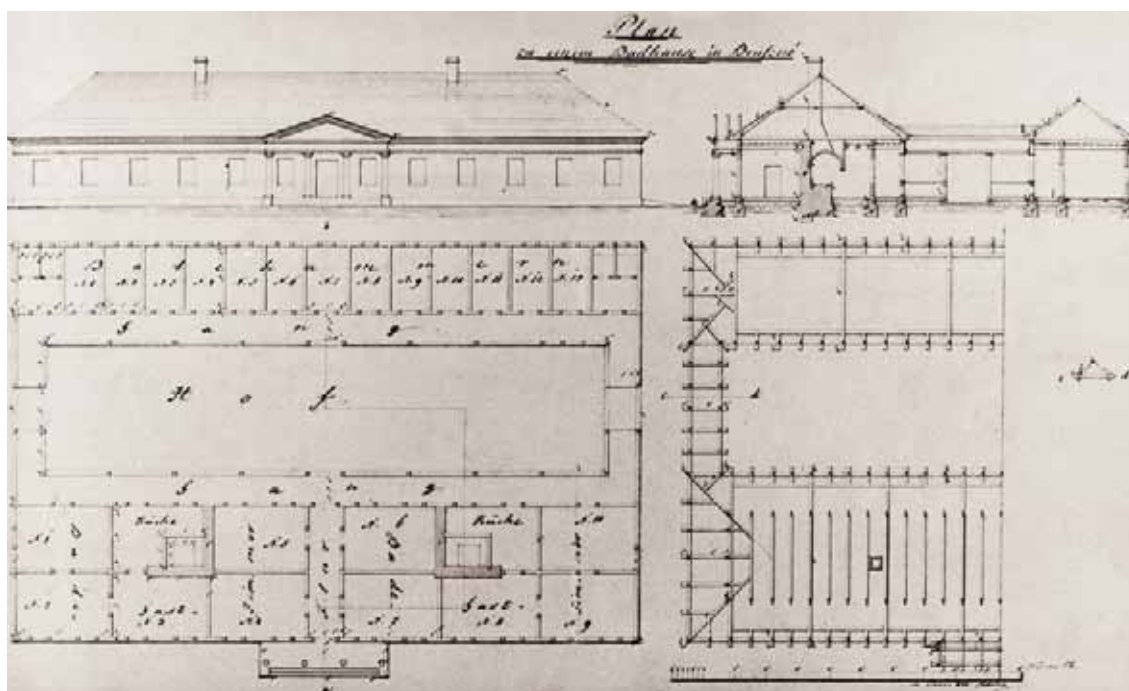
Schéma kúpeľného areálu s návrhom parného kúpeľa pravdepodobne z roku 1842 alebo 1844

Plán návrhu kúpeľného domu nakreslený 20. novembra 1842

Plán návrhu koupelného domu nakreslený 24. mája 1844

Plán návrhu koupelného domu nakreslený 24. mája 1844

Kúpeľný areál na komasačnej mape Brusna z roku 1877. Červenou farbou sú zakreslené kamenné kúpeľné budovy a žltou farbou je zobrazená stará drevená budova lesnej správy poľesia Sv. Ondrej. Zaujímavosťou je kameňolom pred dolinou Hladušová zakreslený šedou farbou východne od kúpeľného areálu.

Staré pohľadnice – najstaršie zachované fotografie

Prvé fotografie vznikli vo Francúzsku v 20. rokoch 19. storočia. V roku 1837 zhotovil Louis Daguarre v Paríži prvú fotografiu krajiny. Od jeho mena bol odvodený aj názov snímok zhotovovaných na medené dosky – dagerotypy. No už na prelome 30. a 40. rokov 19. storočia predstavil Henry Talbot v Londýne prvú snímku na papieri. Jeho postup – kalotypa umožňoval zhotovovanie ľubovoľného množstva fotokópií. Týmto procesom bolo možné zhotoviť lacnejšie, a tým aj dostupnejšie fotografie. Výhody fotografie v nasledujúcich desaťročiach predurčili jej široké využitie a už koncom 19. storočia si našli aj vedecké uplatnenie.

Za prvého predchodcu pohľadníc sú považované rôzne rukopisné blahoželania, ktoré sa na Slovensku zachovali zo 17. storočia. V druhej polovici 19. storočia môžeme hľadať predchodcu pohľadníc v dvoch vetách. Niektorí odborníci považujú za priameho predchodcu pohľadnice korešpondenčné lístky, ktoré sa v Rakúsko-Uhorsku začali používať od roku 1869. Neskôr sa začali tieto lístky ilustrovať a postupne nadobúdali podobu dnešných pohľadníc. Druhá skupina odborníkov na filokartiu vývoj pohľadnice považuje za samostatný. Prvú poštovú kartu považovanú za predchodcu pohľadnice si dali patentovať J. Carlton a H. L. Lipman v USA v roku 1861.

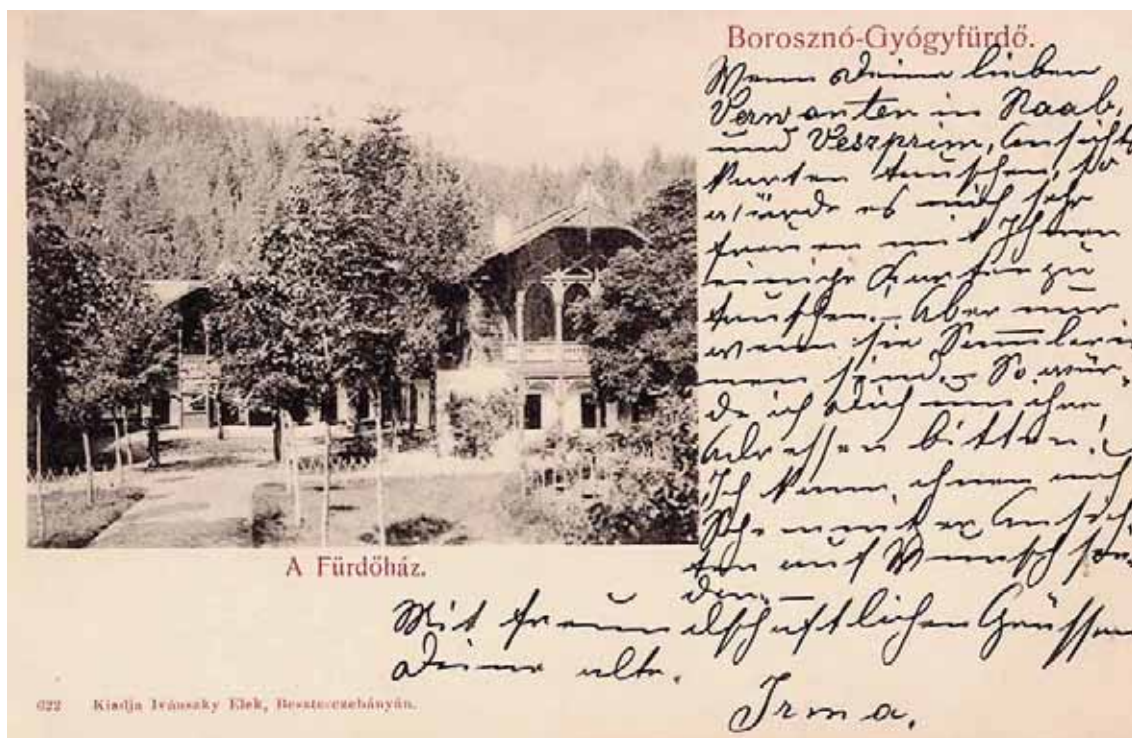
Od 70. rokov a najmä 80. rokov 19. storočia sa začínajú posilať prvé pohľadnice. Tieto pohľadnice boli označované ako „**dĺh e adresy**“, lebo celá zadná strana bola vyhradená len na adresu a na prednej sa nachádzal obrázok, pri ktorom bol voľný priestor na napísanie textu. Tieto pohľadnice vychádzali až do roku 1906, kedy nadobudli takú podobu, ako majú v súčasnosti.

Po roku 1885 sa začínajú objavovať typické pohľadnicové motívy. Boli to predovšetkým „pohľady“ na mestá, dediny, kúpele, krajinu a na ostatné zaujímavé krajinárske prvky. Odtiaľ sa udomácnilo aj slovenské pomenovanie „pohľad“ – pohľadnica. Zbierky historických pohľadníc (fotografií) sa v súčasnosti okrem archívov, múzeí a knižníc nachádzajú predovšetkým v súkromnom vlastníctve zberateľov. Najväčšiu zbierku historických pohľadníc na Slovensku vlastní Národná knižnica v Martine, ktorá obsahuje viac ako 120 000 kusov zemepisných pohľadníc. Súkromné zbierky sú však obsiahov, rozsahovo a systematicky spracované zvyčajne na vyššej úrovni. Tiež pohľadnice použité pre výstavu starých pohľadníc Bruna boli **zapožičané zo súkromnej zbierky Ing. Mariána Mikloša**, ktorá obsahuje viac ako 60 historických pohľadníc vydaných do 30. rokov 20. storočia a množstvo ich duplikátov. V zbierke sú zaradené ďalšie desiatky (viac ako 80 kusov) novších pohľadníc.

Kedže staré pohľadnice boli komerčne vydávané už v posledných desaťročiach 19. storočia, v súčasnosti patria medzi najstaršie a najpočetnejšie zachované historické fotografie. Výnimkou nie je ani Brusno.

3. 1 Najstaršie pohľadnice Brusna – kúpeľov

Najstaršie fotografie Brusna, respektíve miestnych kúpeľov, vznikli pre potreby vydávania pohľadníc už v posledných rokoch 19. storočia. V tomto období sa pri vydávaní pohľadníc zvyčajne neudával dátum tlače, preto ich presnejšie datovanie vieme určiť podľa datovania na poštovej pečiatke a podľa dátumov, ktoré písali ich odosielatelia. Najstarší známy dátum odoslania pohľadnice z kúpeľov v Brusne je 31. január 1899. Pohľadnica zobrazuje vtedajšiu podobu Kúpeľného pavilónu (dnes Vepor) v tvare pôdorysu písma U. Taká istá pohľadnica je datovaná aj na 15. a 19. júna 1899. Je zaujímavé, že všetky pohľadnice z prelomu 19. a 20. storočia, tzv. dlhé adresy, sú datované na letné mesiace jún až august s výnimkou prvej. Celkovo je dosiaľ známych sedem typov pohľadníc kúpeľov Brusno vydaných pred rokom 1900, aj keď ich odosielatelia datovali tesne po tomto roku.

Pravdepodobne najstaršia pohľadnica (tzv. dlhá adresa) kúpeľov Brusno, poštovou pečiatkou datovaná na 31. januára 1899

Pravdepodobne druhá najstaršia pohľadnica (tzv. dlhá adresa) kúpeľov Brusno, poštovou pečiatkou kúpeľov Brusno datovaná na 31. júla 1899

Pred rokom 1900 bola vydaná aj neodoslaná – nová pohľadnica (tzv. dlhá adresa), zobrazujúca starú „telocvičňu“ s tenisovým kurtom

Ďalšou pohľadnicou (tzv. dlhá adresa) je odosielateľom a poštovou pečiatkou kúpeľov datovaná na 23. júla 1900. Pohľadnica zobrazuje obidva historické kúpeľné pavilóny.

Celkový pohľad na kúpeľný areál. Pohľadnica (tzv. dlhá adresa) bola zhotovená pred rokom 1900. Vľavo sa nachádza kúpeľný pavilón Ludvík, uprostred je Kúpeľný pavilón a vpravo Paula s budovou starej lesnej správy poľesia Sv. Ondrej. Pohľadnica je datovaná kúpeľnou poštovou pečiatkou na 2. augusta 1900.

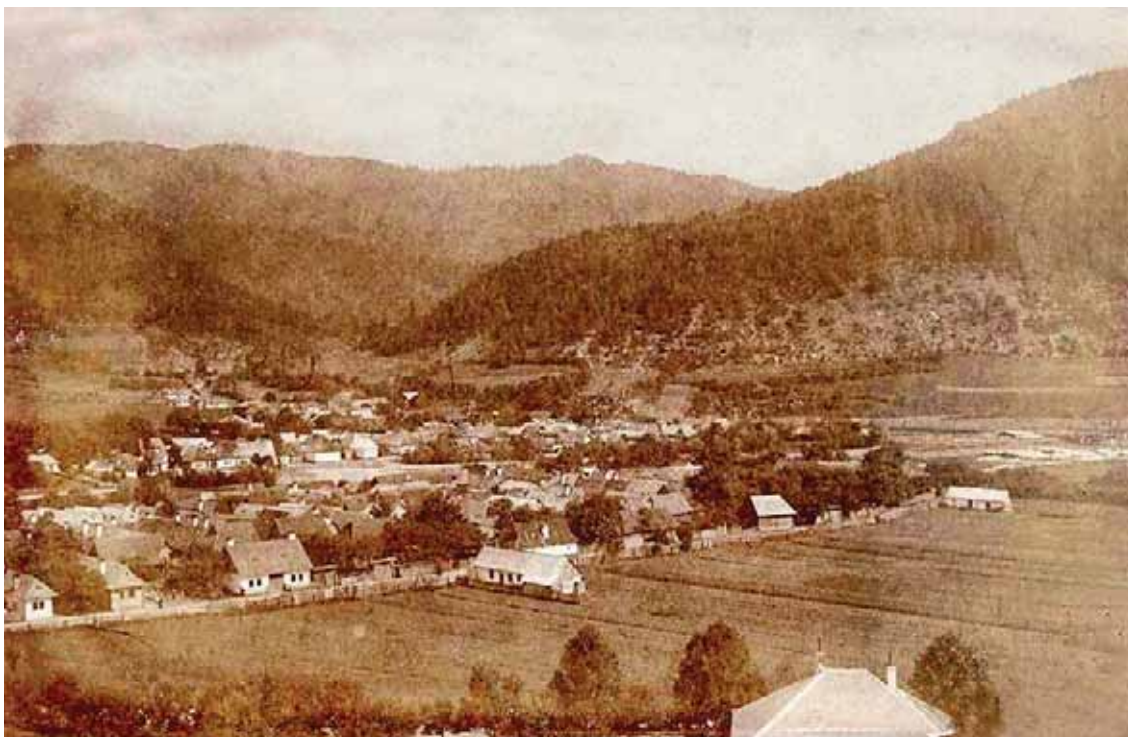
Brusno na starých pohľadniciach

Celkový pohľad na obec Sv. Ondrej (vľavo) a Brusno (vpravo) z kóty Domlyn na pohľadnici datovanej ručne písaným textom na zadnej strane do roku 1910. V časti Sv. Ondrej dominuje budova kostola a notariátu. Dobre je čitateľné aj rameno Hrona, ktoré ústilo do Hrona poníže súčasnej budovy Jánošík, tiež drevený most s dvoma topolmi po stranách pri brehu Brusna. Most stál cca 60 m poníže súčasného mosta. Na strane Brusna vidieť líniu železničnej trate s budovou pôvodnej stanice. V okolí obcí sa nachádza orná pôda rozparcelovaná na úzke pásy poličok.

Celkový pohľad na obec Sv. Ondrej (vľavo) a Brusno (vpravo) z kóty Domlyn na pohľadnici datovanej ručne písaným textom na zadnej strane do roku 1911. Zaujímavosťou je plť stojaca na brehu Hrona na brusnianskej strane poníže mosta.

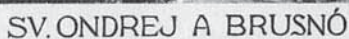

Pohľad z Hrbu na Sv. Ondrej (v popredí) a Brusno na pohľadnici vydanej medzi rokmi 1906 až 1918, na čo poukazuje maďarská nomenklatúra. V pozadí uprostred ústie doliny Brusnianky.

Fotopohľadnica zhotovená v prvej polovici 30. rokov 20. storočia prináša pohľad zo severných svahov kóty Nad Čiernou dolinou na dolinu Hrona v Brusne. Záberu uprostred dominuje kostol sv. Ondreja ešte s nenadstavenou vežou, ktorá bola zvýšená v roku 1938. V pozadí sa vyníma silueta Starohorských vrchov s Kozím chrbtom.

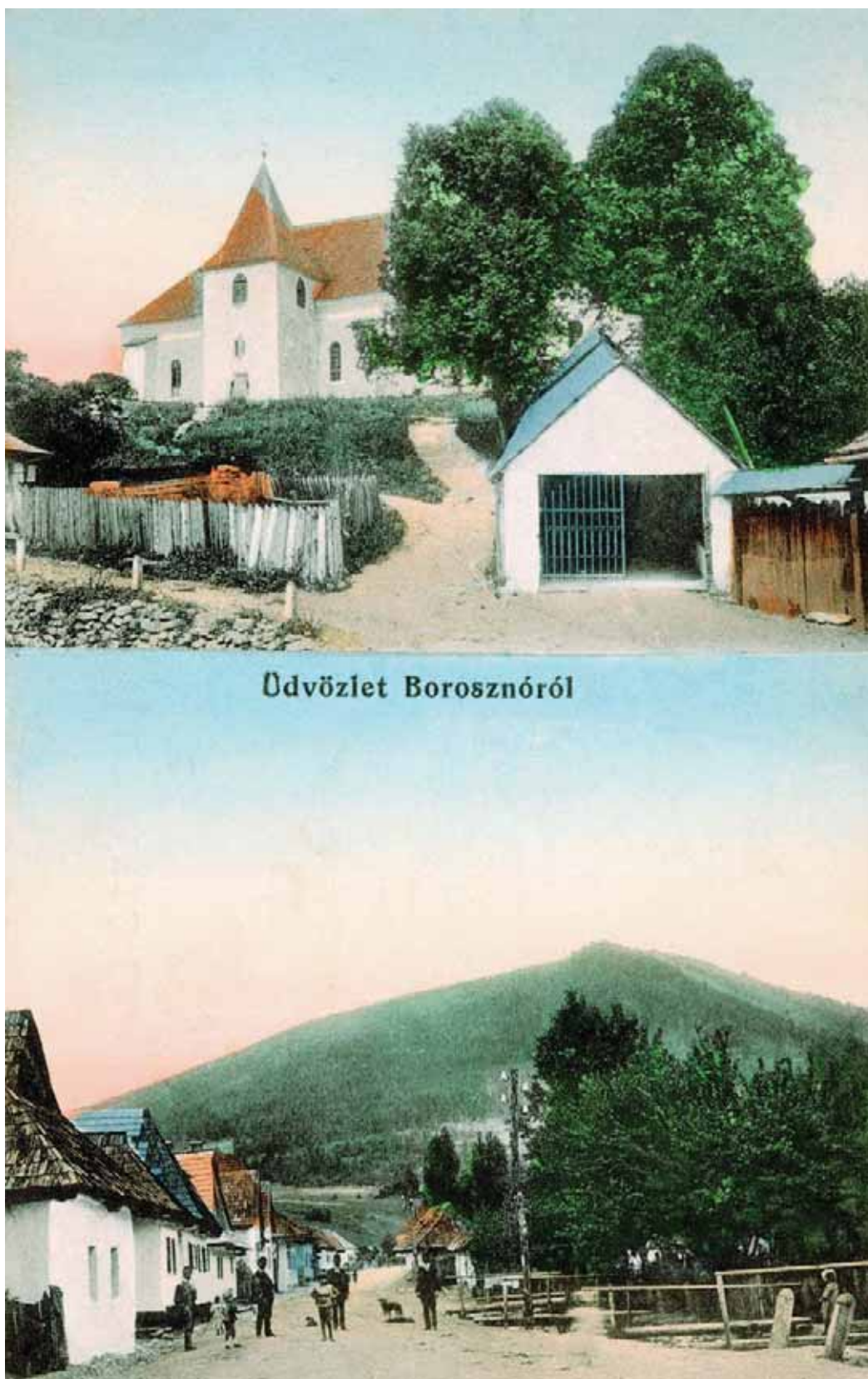
Obce a ich historické budovy

Časti Sv. Ondrej a Brusno na tzv. okienkovej pohľadnici z 20. rokov 20. storočia. V okienku vľavo hore je pohľad z Domlynu na obe obce. Hotel Boston a budova školy je vpravo dole, v pozadí je kostol sv. Ondreja a budova notárskeho úradu. Okienko vpravo hore – pohľad od Kvietkov na ulicu Na Dedine (Sv. Ondrej). Okienko vľavo dole zobrazuje centrum Sv. Ondreja, ulicu Na Dedine – pohľad od dnešného obecného úradu a okienko vpravo dole zachytáva kúpeľný pavilón Vepor, predtým Kúpeľný dom.

Časť Sv. Ondreja na tzv. okienkovej pohľadnici z 20. rokov 20. storočia. V okienku vľavo hore sa nachádza pohľad na náves „Pred Kvietkov“ – vľavo je Notariát s „Halášom“ a vpravo kostol sv. Ondreja s „Hôrkou“. V okienku vpravo hore je pohľad na záhumnie s budovou školy. V Okienku vľavo dole je obchod Jozefa Braučoka (priestor súčasného centra Ondreja nad Hronom) a v okienku vpravo dole je pohľad na budovu notariátu zo Záhumnia, v pozadí s bývalým hostincom U Kvietkov.

Üdvözet Borosznóról

Farebná kolorovaná pohľadnica s maďarským popisom z obdobia medzi rokmi 1906 až 1918. Horná časť pohľadnice zobrazuje kostol sv. Ondreja s „Hórkou“ – kryté schodište na kostolné návršie vybudované okolo roku 1899. Kostol má ešte pôvodnú nenastavenú vežu. Dolná časť pohľadnice zobrazuje dnešnú Kúpeľnú ulicu s pôvodnou zástavbou dreveníc. Pohľad od železničnej stanice, v pozadí kóta Kopok.

Fotopohľadnica z prvej polovice 30. rokov 20. storočia zobrazuje sprava „Hôrku“, kostol sv. Ondreja s nízkou vežou, ktorá bola nadstavená až v roku 1938. V ľavej časti pohľadnice dominuje budova notariátu a ešte stojaci „Haláš“ prístrešok pre povozy pojazdých cestujúcich.

Farebná kolorovaná pohľadnica (krátka adresa) s maďarským popisom z obdobia medzi rokmi 1906 až 1918. Pohľadnica zobrazuje pohľad na Brusno od kúpeľov. Vpravo dominuje kaplnka „Svätá Mária“ pri vyústení doliny Brusnec. Táto kaplnka bola asanovaná po II. svetovej vojne a pod vedením akademického sochára Júliusa Bártfaya bola postavená nová za potokom zasvätená Panne Márii Lurdskej. Niektorí autori považujú túto kaplnku vybudovanú okolo roku 1853 za prvú kúpeľnú kaplnku, čím by sa radila medzi najstaršie kúpeľné kaplnky na Slovensku.

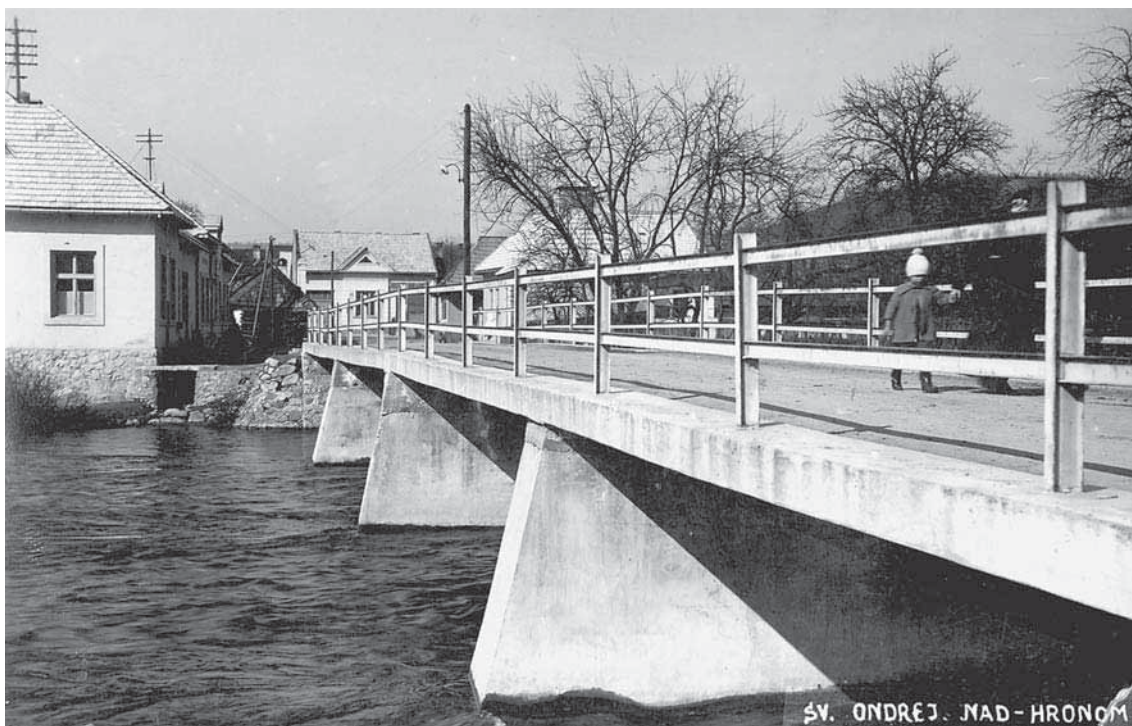
Hotel Boston na farebnej kolorovanej pohľadnici zo začiatku 20. rokov 20. storočia. Bol vybudovaný v roku 1928 Antonom Križanom a Vojtechom Šuhajdom.

Pôvodná železničná stanica v Brusne na pravej strane železničnej trate B. Bystrica – Brezno na čiernobielej pohľadnici s maďarským popisom z obdobia medzi rokmi 1906 až 1918

Fotopohľadnica z prvej polovice 30. rokov 20. storočia zobrazuje pravý - ondrejský breh Hrona pred jeho reguláciou. V pozadí kostol sv. Ondreja ešte s pôvodnou nízkou vežou.

Fotopohľadnica z prvej polovice 30. rokov 20. storočia s prvým betónovým mostom, vľavo časť budovy „Jánošík“

Oddychový chodník pre kúpeľných hostí v borovicovom lese nad kúpeľným areálom (nad pavilónom Poľana) na pohľadnici medzi rokmi 1906 až 1918

Drevený mostík na oddychovom chodníku pre kúpeľných hostí v borovicovom lese nad kúpeľným areálom (nad pavilónom Poľana) na pohľadnici medzi rokmi 1906 až 1918

Oddychový chodník pre kúpeľných hostí nad kúpeľným areálom na pohľadnici medzi rokmi 1906 až 1918

Pohľad na dolinu Brusna s kúpeľmi, fotopohľadnica z roku 1951

Obce a ich obyvatelia

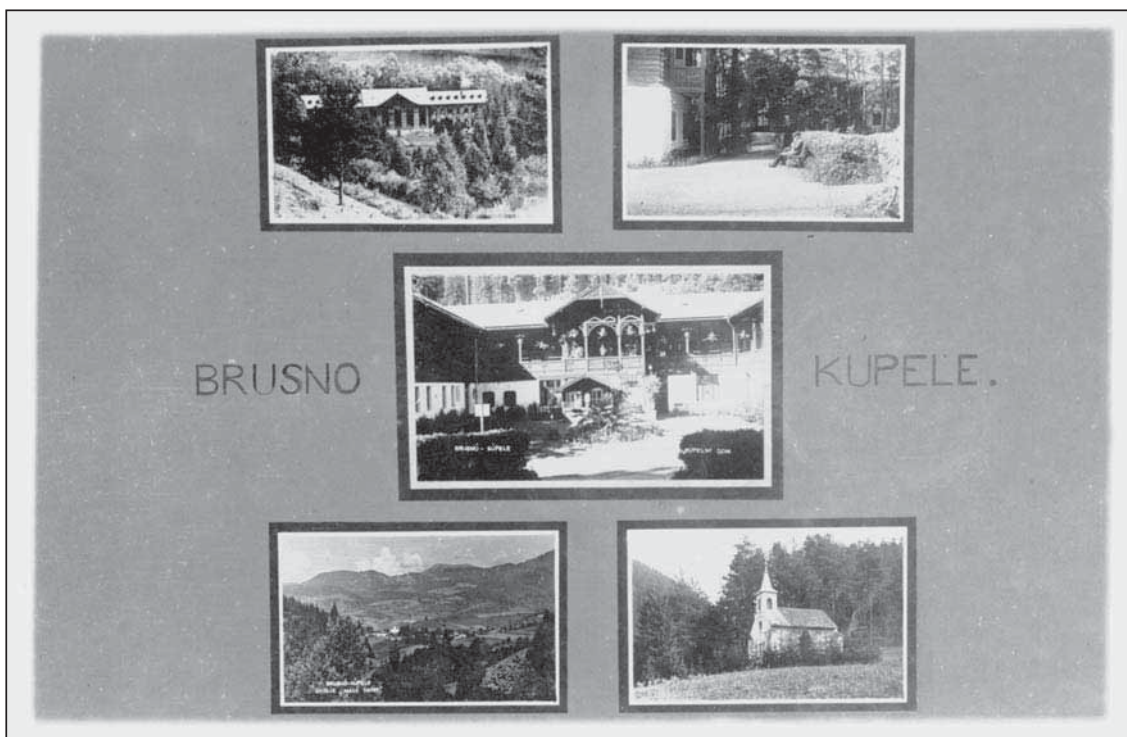
Čipkári z Brusna a Sv. Ondreja počas predaja na trhoch v Turčianskom sv. Martine na fotopohľadnici z roku 1928

Hasiči zo Sv. Ondreja pred budovou „Jánošík“ na fotopohľadnici z roku 1930

Stručná história kúpeľov Brusno

Od 19. storočia sa postupne stali dôležitým rozvojovým činiteľom územia obcí minerálne pramene v doline Brusnianky. Prvýkrát boli doposiaľ pramene písomne doložené v roku 1818 vo farskej kronike v Medzibrode. Nám sa podarilo posunúť prvú písomnú zmienku o prameňoch do roku 1799. Výstavba prvého kúpeľného domu sa začala v roku 1834 a bola dokončená 1837. V tomto období tu existoval aj tzv. parný kúpeľ. Je však viac ako pravdepodobné, že pramene boli využívané drevorubačmi a predovšetkým baníkmi a uhliaťmi už dávno pred týmto rokom, keďže popri nich chodili dolinou Brusnianky denne do práce do Ľubietovských baní. Prvá sezóna v kúpeľoch sa začala v roku 1838 a trvala až do roku 1859, kedy kúpeľný dom vyhorel. Bol obnovený v roku 1861 s pôdorysom v tvare písmena U. Tento drevený zrubový kúpeľný dom na kamennej podmurinke stojí ešte aj v súčasnosti pod názvom Vepor (pôvodne nazývaný aj *Baddehaus, Fűrő ház, Kúpeľný dom*). Neskôr v druhej polovici 19. storočia bol vybudovaný ďalší drevený zrubový pavilón na kamennej podmurinke, v ktorom sa okrem ubytovacích zariadení a recepcie nachádzal aj Grand Restaurant (reštaurácia a spoločenská sála). Bol označovaný aj ako *Ludvik, Lajos* dnes nazývaný Ďumbier. Tiež bol postavený aj ďalší drevený zrubový obytný pavilón *Cornelia (Kornelia)*, dnes nazývaný Paula. Historické pohľadnice nám na konci 19. storočia potvrdili aj existenciu samostatne stojacej drevenej budovy využívanej na rehabilitáciu a cvičenia, kde je doslovne nazývaná Torna-épület (telocvičňa). Súčasťou areálu bol už na konci 19. storočia aj tenisový kurt. Kúpele mali veľký a pekne upravený kúpeľný park, na čo poukazujú aj vystavované historické mapy a plány kúpeľného areálu. Osou parku bol tok Brusnianky s jazierkom, upravené chodníky s lavičkami a besiedkami. Súčasťou boli aj vysadené ozdobné dreviny a kvetinové záhony.

Pätokienková pohľadnica kúpeľov Brusno asi z 30. rokov 20. storočia zostavená zo starších samostatne vydaných a existujúcich pohľadníc

Raritou kúpeľov boli tzv. Kneippove kúpele (*Kneipp-víztafosó*), ktoré spočívali v striedavom namáčaní tela do studenej a teplej vody. Nachádzali sa približne na mieste dnešného tenisového kurtu v centre kúpeľného parku a boli zasobované studenou vodou z Čiernej doliny. Ich existenciu vierohodne potvrdzuje pohľadnica datovaná poštovou kúpeľnou pečiatkou na 13. augusta 1903. Okrem „vodných“ procedúr boli v kúpeľoch rozvinuté (pravdepodobne od prvopočiatkov vzniku kúpeľných domov) aj rašelinové zábaly, na čo poukazuje aj fotopohľadnica malého murovaného pavilónu na liečbu rašelinou z 20. rokov 20. storočia.

V 80. rokoch 19. storočia boli kúpele upravené do podoby akú poznáme dnes (tzv. staré kúpele). V 70. rokoch 20. storočia pribudol moderný liečebný dom Poľana, ktorý bol v posledných rokoch prebudovaný na moderné kúpele s rozsiahlym wellness centrom.

Súčasťou kúpeľného areálu je kaplnka sv. Anny, ktorej základný kameň bol položený v roku 1909 a s jej výstavbou sa začalo v roku 1910. Pri kaplnke bola v roku 1923 inštalovaná socha Krista v Gecemanskej záhrade od akademického sochára Júliusa Bártfaya.

V kúpeľnom areáli sú lokalizované dva prirodzené minerálne pramene. **Ludwig** – voda je síranovo-hydrouhličitanová, vápenato-sodno-horečnatá, slabo mineralizovaná (3348,2 mg/l), podľa obsahu plynov je silno uhlíčitá, obsahuje 1525,2 CO₂, podľa teploty vody zaradujeme prameň medzi studené teplice (16,7 °C). Výdatnosť prameňa je nepatrná, 0,07 l/s. **Paula** – voda je síranovo-hydrouhličitanová, vápenato-sodno-horečnatá, slabo mineralizovaná (3312,4 mg/l), silno uhlíčitá (1630 CO₂), studená teplica (16,6 °C), výdatnosť je nepatrná, 0,05 l/s. Ďalej tu bolo počas hydrogeologických výskumov navrhnutých ďalších šesť prameňov, v súčasnosti sú využívané štyri Hedviga, Ondrej, Vepor a Ďumbier.

Kúpele Brusno na starých pohľadniciach

Celkový pohľad na areál kúpeľov

Farebná kolorovaná pohľadnica (tzv. dlhá adresa) s maďarským popisom datovaná kúpeľnou poštovou pečiatkou na 28. decembra 1905. Vľavo sa nachádza kúpeľný pavilón Lajos (Ludvik, Dumbier), uprostred je Kúpeľný pavilón (Vepor) a v pozadí za ním Kornélia (Paula) s budovou starej lesnej správy poľesia Sv. Ondrej. V pozadí dominuje ústie doliny Hladušová. Pohľad z ľavej strany doliny Brusnianky.

Farebná kolorovaná pohľadnica s maďarským popisom z obdobia medzi rokmi 1906 až 1910 pred vybudovaním kaplnky sv. Anny

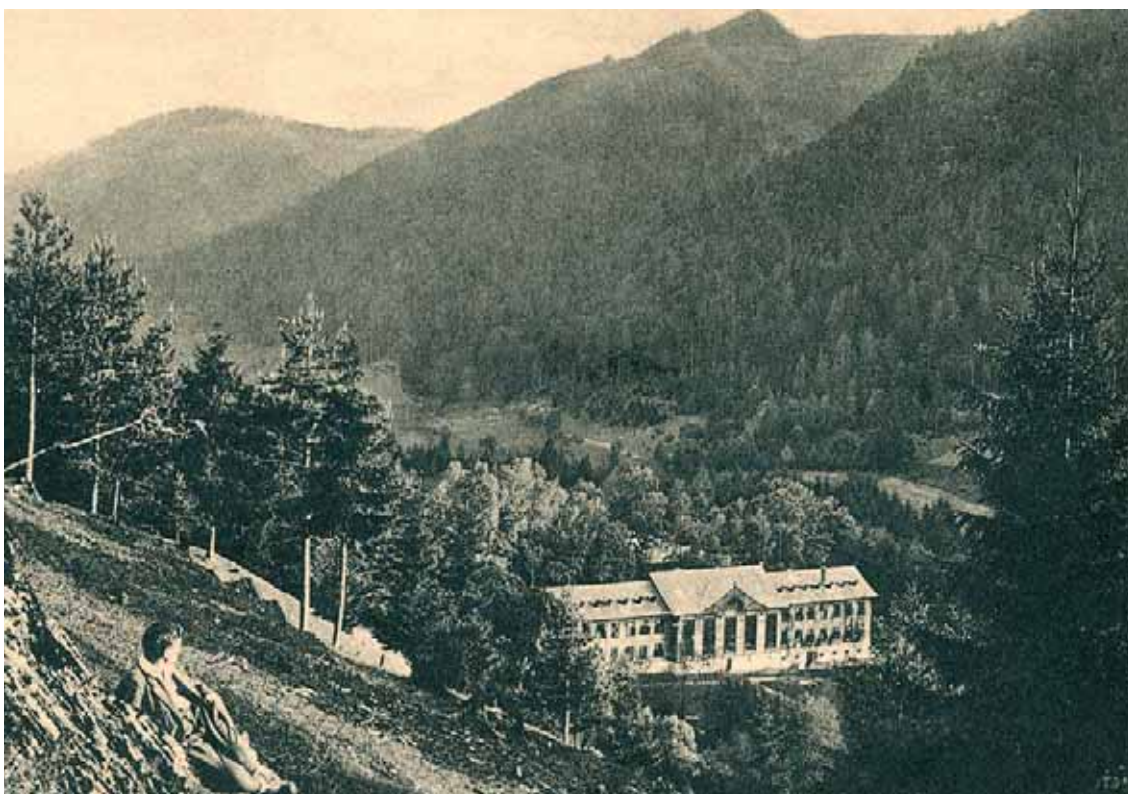
Čiernobiela pohľadnica s maďarským popisom z obdobia medzi rokmi 1906 až 1910, kaplnka sv. Anny ešte nebola vybudovaná

Pohľadnica zobrazujúca časť areálu kúpeľov z obdobia medzi rokmi 1910 až 1918 popísaná maďarskou nomenklatúrou, je však pisateľom datovaná na 31. júla 1921. V pozadí pri ústí doliny Hladušová už stojí kaplnka sv. Anny, vybudovaná v roku 1910. Pohľad z ľavej strany doliny Brusniansky.

Pohľad z Domlynu na časť areálu kúpeľov, kde dominuje priečelie pavilónu Ludvík a v pozadí sa nachádza kaplnka sv. Anny. Fotopohľadnica z prvej polovice 20. rokov 20. storočia. V pozadí sa otvára dolina Hladušová.

Pohľad z Kopku na časť areálu kúpeľov s pavilónom Ludvík. V pozadí sa otvára dolina Brusnianky pred Čiernou dolinou. Fotopohľadnica z prvej polovice 20. rokov 20. storočia.

Kúpeľná dolina na fotopohľadnici z roku 1931, pohľad z Kopku

Pohľad z Domlynu na kúpele, fotopohľadnica z 30. rokov 20. storočia

Kúpeľný pavilón na farebnej kolorovanej pohľadnici z prvej polovice 20. rokov. 20. storočia

Kúpeľný pavilón na farebnej kolorovanej pohľadnici z prvej polovice 20. rokov. 20. storočia

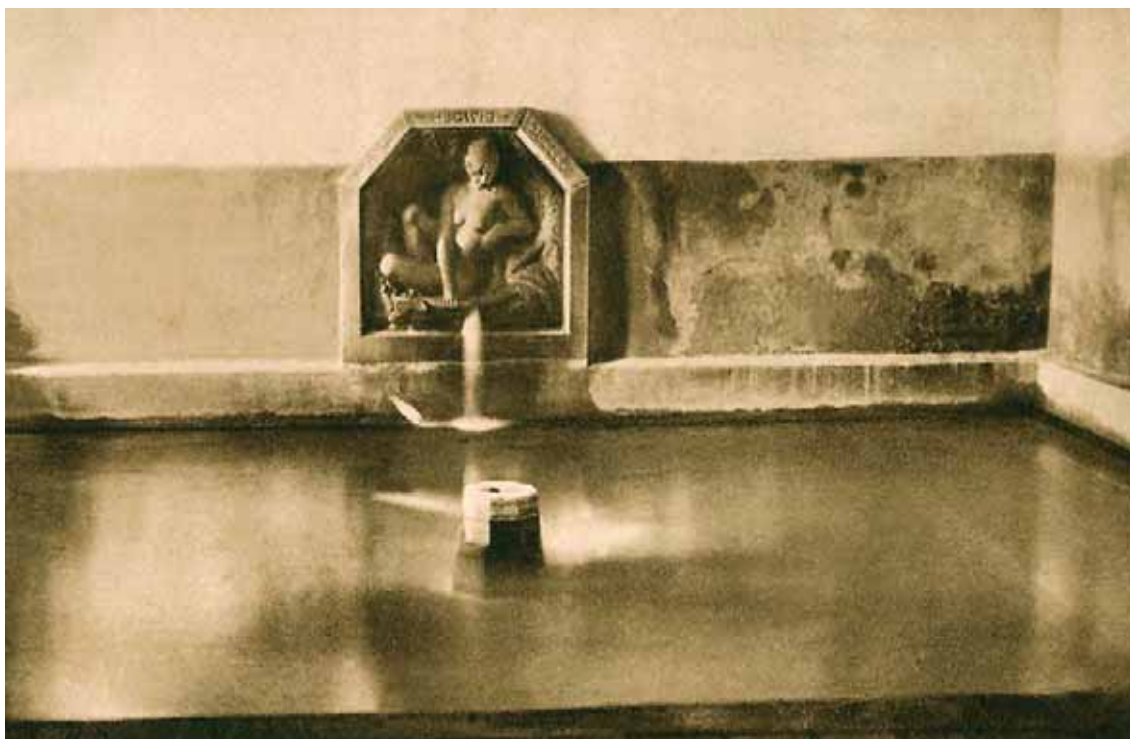
Farebná kolorovaná pohľadnica z prelomu 20. a 30. rokov 20. storočia

Čiernobiela fotopohľadnica z prelomu 20. a 30. rokov 20. storočia

Čiernobiela fotopohľadnica z 30. rokov 20. storočia

Upravený prameň Hedviga – zrkadlový kúpeľ v Kúpeľnom pavilóne od akademického sochára Júliusa Bártfaya na pohľadnici z roku 1930

Pohľad na predné priečelie pavilónu Lajos (Ludvik, Ďumbier) na farebnej kolorovanej pohľadnici zo začiatku 20. rokov 20. storočia, ktorá je pisateľom datovaná na 24. júla 1924

Pohľad na zadné priečelie pavilónu Lajos (Ludvik, Ďumbier) na farebnej kolorovanej pohľadnici z polovice 20. rokov 20. storočia, ktorá je pisateľom datovaná na 29. augusta 1927

Zadné priečelie pavilónu Ludvík (Ďumbier) s parkom na fotopohľadnici z 30. rokov 20. storočia

Predné priečelie pavilónu Ludvík (Ďumbier) s promenádou na fotopohľadnici z roku 1937

Vstupný areál do kúpeľov pred pavilónom Ľudvik (Ďumbier) v prvej polovici 40. rokov 20. storočia aj s nemeckým pomenovaním kúpeľov

Interiér reštaurácie, jedálne a spoločenskej miestnosti (vľavo) a reštauračná terasa v pavilóne Lajos na pohľadnici (tzv. dlhá adresa) datovanej poštovou kúpeľnou pečiatkou na 18. júna 1907

Kúpeľný pavilón – Cornelia (Kornelia), dnes nazývaný Paula

Priečelie pavilónu Kornelia, dnes Paula na pohľadnici (tzv. dlhá adresa) datovanej odosielateľom na 26. júla 1902

Hlavná kúpeľná komunikácia s pavilónom Cornelia (dnes Paula) na pohľadnici s maďarskou potlačou, ktorá je odosielateľom datovaná na 13. júla 1908

Pavilón Paula na farebnej kolorovanej pohľadnici zo začiatku 20. rokov 20. storočia

Drevená besiedka v centre kúpeľného parku medzi Kúpeľným pavilónom a pavilónom Ludvík na pohľadnici (tzv. dlhá adresa) datovanej poštovou pečiatkou na 10. augusta 1903

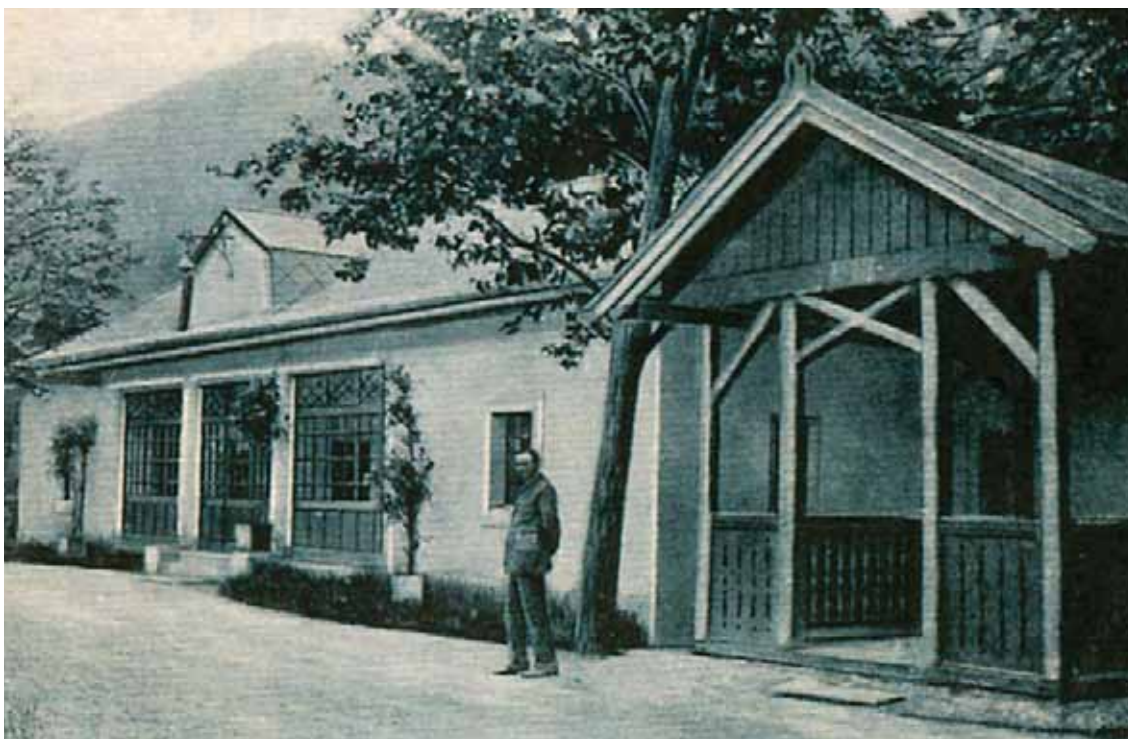
Upravený prameň Kornélia na pohľadnici (tzv. dlhá adresa) datovanej poštovou pečiatkou na 10. mája 1904

Drevená besiedka v centre kúpeľného parku medzi Kúpeľným pavilónom (Vepor) a pavilónom Ludvík (Ďumbier) na fotopohľadnici z 50. rokov 20. storočia

Pavilón na rašelinové procedúry – tzv. Rašelinové kúpele na farebnej kolorovanej pohľadnici zo začiatku 20. rokov 20. storočia

Rašelinové kúpele v druhej polovici 20. rokov 20. storočia

Kaplnka sv. Anny a socha Ježiša Krista

Spoločenský život v kúpeľoch

Účastníci cyklistických pretekov Banská Bystrica – kúpele Brusno 22. mája 1927 pred pavilónom Ludvik (Ďumbier)

Spoločenský život a prechádzky pacientov v kúpeľnom parku na fotopohľadnici z 30. rokov 20. storočia